

**ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ ЗА КОРДОНОМ
(1950-ті – поч. 1990-х рр.)**

К. В. Акименко

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

e-mail: kate.akimenko22@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1053-0972>

У статті досліджено трансформацію націоналістичної ідеології Організації Українських Націоналістів за кордоном у 1950-х – поч. 1990-х рр. Простежено, як учасники радикального руху, революційних підпільних збройних формувань актуалізували ідеологічну доктрину, діючи в умовах західних демократій. На підставі аналізу ідеологічних публіцистичних матеріалів членів організації та її програмних документів досліджено інтеграцію принципів ліберальної й соціальної демократії в ідеологію українського націоналізму. Схарактеризовано зміст стратегії мирної революції національно-визвольного руху для створення неорганізованого опору в УРСР.

Метою дослідження – розкрити ідеологічні основи, світоглядні принципи Організації Українських Націоналістів за кордоном і простежити її перехід до демократичного націоналізму.

Методологічну основу дослідження становлять принцип історизму та системності, а також порівняльно-історичний та конкретно-проблемний методи.

Результати дослідження. В умовах діаспори відбувся другий розкол в українському націоналістичному русі, спричинений різним трактуванням еволюції, яку пройшла ОУН в умовах Другої світової війни, і баченням стратегії боротьби за відновлення державної незалежності України. Унаслідок цього виникла нова структура – Організація Українських Націоналістів за кордоном (ОУН(з)), що віддавала перевагу поміркованим позиціям, адаптованим до суспільно-політичної дійсності. Члени організації взяли за основу постанови III Надзвичайного великого Збору ОУН(б) 1943 р. і розвинули різні ідеологічні аспекти в публіцистичних матеріалах. Доктрину модернізували, доповнивши її елементами соціальної й політичної демократії та стратегією мирної революції, що мала підтримати антирежимну динаміку в радянському суспільстві. Зберігаючи базові постулати націоналізму, ОУН(з) перейшла до демократичної ідеології.

Наукова новизна. На основі контент-аналізу програмних документів, аналітичних публікацій провідних діячів ОУН(з) реконструйована ідеологічна концепція організації, простежена еволюція доктрини під тиском історичних обставин та нової соціально-політичної реальності.

Висновки. ОУН(з) вийшла з праворадикального руху, проте в умовах діаспори намагалася актуалізувати свою доктрину. Організація відмовилася від принципів революційної ортодоксії та елементів інтегрального націоналізму, що сприяло змінам на теоретико-концептуальному та програмно-політичному рівнях і формуванню ідеології демократичного націоналізму.

Ключові слова: націоналізм, українська діаспора, Організація Українських Націоналістів за кордоном, ідеологія, еміграція.

Статья посвящена исследованию трансформации националистической идеологии Организации Украинских Националистов за рубежом в 1950-х – нач. 1990 гг. Рассмотрено, как участники радикального движения, революционных подпольных вооруженных формирований осуществили актуализацию идеологической доктрины под влиянием деятельности в условиях западных демократий. На основании анализа идеологических публицистических материалов членов организации и программных документов прослеживается интеграция принципов либеральной и социальной демократии в идеологию украинского национализма. Охарактеризовано содержание стратегии мирной революции национально-освободительного движения для создания неорганизованного сопротивления в УРСР.

Цель исследования состоит в том, чтобы раскрыть идеологические основы, мировоззренческие принципы Организации Украинских Националистов за рубежом и проследить переход к демократическому национализму.

Методологическую основу исследования составляют принцип историзма и системности, а также сравнительно-исторический и конкретно-проблемный методы.

Результаты исследования. В условиях диаспоры состоялся второй раскол в украинском националистическом движении, причиной которого стало различия в трактовке эволюции, которую прошла ОУН в условиях Второй мировой войны и видение стратегии борьбы за восстановление государственной независимости Украины. В его результате возникла новая структура – Организация Украинских Националистов за рубежом (ОУН(з)), которая отдавала предпочтения умеренным позициям, адаптированных к общественно-политической действительности. Члены организации взяли за основу постановления III Чрезвычайного большого сбора ОУН(б) 1943 г. и развили различные аспекты идеологии в публицистических материалах. Доктрина была модернизирована благодаря дополнению элементами социальной и политической демократии и стратегией мирной революции с поддержкой антирежимной динамики в советском обществе. Сохраняя базовые постулаты национализма ОУН(з) осуществила переход к демократической идеологии.

Научная новизна. На основе контент-анализа программных документов, аналитических публикаций ведущих деятелей ОУН(з) реконструирована идеологическая концепция организации, прослежена эволюция доктрины под давлением исторических обстоятельств и новой социально-политической реальности.

Выводы. ОУН(з) вышла из праворадикального движения, однако в условиях диаспоры пыталась актуализировать свою доктрину. Организация отказалась от принципов революционной ортодоксии и элементов интегрального национализма, что способствовало изменениям на теоретико-концептуальном и программно-политическом уровнях и формированию идеологии демократического национализма.

Ключевые слова: национализм, украинская диаспора, Организация Украинских Националистов за рубежом, идеология, эмиграция.

The article is devoted to the study of transformation of the nationalist ideology of the Organization of Ukrainian Nationalists Abroad in the 1950s – early 1990s. The article describes how members of the radical movement, revolutionary underground armed groups carried out the actualization of ideological doctrine under the influence of activities in Western democracies. On the basis of analysis of ideological publications of members of the organization and program documents, the integration of the principles of liberal and social democracy into the ideology of Ukrainian nationalism is investigated. The content of the strategy of the peaceful revolution of the national liberation movement to create unorganized resistance in Soviet Ukraine is described.

The aim of the study is to reveal the ideological foundations, worldview principles of the Organization of Ukrainian Nationalists Abroad and to consider the transition to democratic nationalism.

The methodological basis of the study is the principle of historicity and systematicity, as well as comparative-historical and problem-specific methods.

Results of the research. *In the diaspora it was a second split in the Ukrainian national movement, which was caused by the different interpretation of evolutions that the OUN underwent during the Second World War and vision of the strategy of struggle for the restoration of state independence of Ukraine. As a result, a new structure emerged – the Organization of Ukrainian Nationalists Abroad (OUN(z)), which preferred moderate positions adapted to socio-political circumstance. The members of the organization took as a basis the resolution of the III Extraordinary Big Assembly OUN(b) of 1943 and developed various aspects of ideology in analytical publications. The doctrine was modernized by supplementing elements of social and political democracy and the strategy of world revolution with the support of anti-regime dynamics in Soviet society. Preserving the basic postulates of nationalism, the OUN(z) made the transition to a democratic ideology.*

Scientific novelty. *Based on the content analysis of program documents, analytical publications of leading OUN(z) figures, the ideological concept of the organization was reconstructed, the evolution of the doctrine under the pressure of historical circumstances and the new socio-political reality was traced.*

Conclusions. *The OUN(z) withdrew from the right-wing radical movement, but in the diaspora they tried to actualize its doctrine. The organization abandoned the principles of revolutionary orthodoxy and elements of integral nationalism, which contributed to changes in the theoretical-conceptual and program-political level and to formation of the ideology of democratic nationalism.*

Key words: *nationalism, Ukrainian diaspora, Organization of Ukrainian Nationalists Abroad, ideology, emigration.*

Після Другої світової війни середовище діаспори стало основним полем діяльності українських націоналістичних організацій. Умови розпаду колоніальної системи, створення національних держав, повалення тоталітарних режимів, збільшення гарантії особистих прав дало поштовх до перегляду програми та доктрини таких організацій, їхнього адаптування до нових історичних обставин. Проте еволюція ідеології українського націоналістичного руху в діаспорі не отримала належної уваги з боку науковців, що пов'язано з тривалою недоступністю джерел. Окремі аспекти ідеології ОУН(з) були розглянуті в роботах вітчизняних науковців – Г. Касьянова [12], В. Панченка [16] та ін. Джерельною базою дослідження ідеологічних основ ОУН(з) є праці провідних членів організації, зокрема, Р. Борковського [2–3], А. Камінського [5–11], Д. Ребет [21–25] і Л. Ребета [26], а також документи Делегатських конференцій як найвищого органу керівництва організації. Зазначені матеріали переважно публікували в часописах «Український самостійник» і «Сучасність» – друкованих органах ОУН. Вони стали доступними завдяки відцифруванню примірників за кордоном, їхньому розміщенню у відкритому доступі й переданню до українських архівних та бібліотечних установ.

Унаслідок організаційного впорядкування еміграційного членства ОУН(б) 1946 р. були створені Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів (ЗЧ ОУН). Тривалий внутрішній конфлікт між групою націоналістів, що орієнтувалися на С. Бандеру, та делегатами від Проводу ОУН в Україні спричинив розкол, тож у 1954–1956 рр. виникла нова структура – Організація Українських Націоналістів за кордоном (ОУН(з)) [12, с. 39–40]. Статут ОУН(з) був прийнятий на I Конференції 26 грудня 1955 р. і доповнений на II Конференції 31 серпня 1958 р. [27]. За ним ОУН(з) визначали як складову частину ОУН в Україні. В основу нової організації лягли постанови III Надзвичайного великого збору ОУН(б) 1943 р., адже вони запровадили демократизацію політичних та ідеологічних засад, що набувало нової актуальності в умовах країн західної демократії. Порівняно із ЗЧ ОУН «двійкарі» (усталена назва членів ОУН(з)) становили нечисленну групу українських націоналістів, однак в інтелектуальному плані це було досить потужне середовище.

Відокремлення опозиції в особі Д. і Л. Ребетів, В. Охримовича, М. Прокопа, І. Гриньоха та ін. було пов'язане з ідеологічними розбіжностями, а суть конфлікту відобразила й викристалізувала ідейну платформу «двійкарів». Варто зазначити, що на початковому етапі існування ОУН склався певний набір центральних світоглядних принципів, які впродовж десятиліть залишалися незмінними й загалом збігалися з базовими світоглядними засадами будь-якого націоналізму (державність нації, її суверенітет, культурна гомогенність). Однак після спроби їхнього емпіричного втілення в умовах війни трактування ідеологічних постулатів, способи їхньої реалізації отримали специфіку в різних відгалуженнях руху [12, с. 6]. С. Бандера та його прихильники визнавали прийняті під час війни зміни демократичного характеру насамперед як тактичну поступку, що не мала стосуватися базових ідеологічних принципів. «Двійкарі» були представниками ревізіоністів, які вважали за доцільне поглибити запроваджені зміни для ширшого їхнього сприйняття українцями. Зокрема, ішлося про позитивне ставлення до політичного плюралізму, встановлення колегіального керівництва, відмову від неетичних гасел міжнародного протистояння тощо.

Після офіційного оформлення ОУН(з) як самостійна організація орієнтувалася на програму та постанови III Надзвичайного Великого Збору 1943 р. (з уточненнями конференції ОУН 1950 р.), які стали результатом еволюції українських націоналістів в умовах визвольної боротьби та мобілізації їхніх прихильників. Цей документ залишався базовою програмою організації, адже ОУН(з) не скликала великих зборів, а працювала у форматі делегатських конференцій. «Двійкарі» орієнтувалися саме на положення III НВЗ 1943 р. і доповнення соціально-політичного змісту 1950 р., бо вони започаткували тенденцію до лібералізації ідеології, прокламували права людини та громадянина в національній державі як антагонізм до радянської тоталітарної системи. Доповнення відбивали проблеми визначення внутрішнього державного устрою української держави, її демократичну концепцію, підкреслення соціальних моментів у ділянці землеволодіння й акцентування державного контролю за ключовими економічними секторами [21, с. 5–6].

Різні ідеологічні аспекти організації докладно відображають численні аналітичні матеріали, які написали її провідні діячі. Ці матеріали виходили переважно у видавничих осередках організації – «Український самостійник» і «Сучасність» — і були обговорювані на конференціях. Їхнім лейтмотивом стало прагнення актуалізувати програму до реалій часу, становища на батьківщині й можливості її емпіричної реалізації на противагу доктринерству ЗЧ ОУН. Ідеологи ОУН(з) ставили за мету протидіяти зашкарублості української політичної думки як в Україні, так і за її межами, оживляючи її новими ідеями та концепціями [6, с. 8–10]. Особливим є те, що ідеологічні шукання та пропозиції часто ґрунтувалися на наукових роботах авторитетних дослідників націоналізму та аналізі досвіду визвольної боротьби інших народів.

Як і для інших націоналістичних організацій, висхідною точкою для ОУН(з) було поняття нації, яку розуміли як найвищий тип спільноти. Л. Ребет визначав, що українська нація – «це духовна, культурна і політична спільнота, і тому повноцісна і повновартісна нація з повною скалею об'єктивних і суб'єктивних ознак, яка, не дивлячись на своє поневолення і всупереч перепонам, розгортає всю можливу життєву енергію» [26, с. 42]. Національна належність не потребує кровної чи етнічної спорідненості, тому що не спільне походження, а віру в нього й соціально-психологічну свідомість вважали за націєтворчий чинник. Тобто українцем може бути кожен, хто хоче ним бути. Формування нації супроводжувалося витворенням національної свідомості, передбачало загальну емансипацію народу, передусім його соціалізацію. Ішлося про поширення поняття нації на всі верстви населення та його політичну демократизацію. Базою національного формування є самовизначення народу, яке може мати різні форми та спрямування – визволення від тиранії, створення незалежної держави, здійснення національної волі та ін. [8, с. 14].

Члени ОУН(з) надавали поняттю нації універсального й демократичного змісту: «в самому заложенні ідеї нації вміщується, і разом з нею та іманентно з процесом її розвитку

народжується і розвивається ідея демократії, – нація не є повноцінною, не є завершеною в своєму рості, не має повної внутрішньої особовості і не є виправдана в своїх аспіраціях, – якщо її життєве здійснення не проходить по демократичному принципі, якщо в ній не є зрілими демократичні прагнення свободи, рівності, братерства» [22, с. 9]. Процеси внутрішнього зростання нації та демократичної самоорганізації народу – це паралельні величини еволюційної динаміки, завдяки яким гарантується існування й реалізація інтересів нації та особиста свобода. Людина переставала бути повноцінною не лише через рабство в національному розумінні, але й через підневільне становище в соціальній, духовно-культурній, економічній, громадсько-політичній системі. Тому демократична суть нації скеровувала визвольну боротьбу як на національно-державну незалежність, так і на здійснення індивідуальної свободи, реалізації громадянських прав.

Після Другої світової війни в умовах отримання державної незалежності колонізованих, економічно й політично слабо розвинених народів існування неоімперії СРСР члени ОУН(з) вважали історичним рудиментом. Застосування принципу національного самовизначення для світового устрою могло усунути конфлікти за окуповані етнічні території. Встановлення перманентних національних кордонів забезпечило б тривале мирне співіснування. Питання національного самовизначення мало й зовнішнє спрямування, бо це був акт «не лише власного самоставання, а й визнання та респекту для такого ж самоставання інших національних спільнот» [8, с. 15]. Ішлося про інтерпретацію націоналізму як історичної функції нації, що базується на узгодженні й синтезі принципів внутрішнього національного самовизначення та зовнішнього інтернаціонального визнання. Встановлення національної держави як основного елемента міжнародного ладу дало б змогу, на думку членів ОУН(з), встановити баланс націоналізму та інтернаціоналізму, забезпечити базу для державної та міждержавної організації, усунути конфліктні елементи, перешкодити імперіалізму та агресії, створити збалансовану міжнародну конструкцію на протигагу міжнародній анархії, поляризації двох блоків, боротьбі за монополію влади й сили однієї держави [8, с. 19].

Головною аспірацією ОУН(з) було створення української національної держави. Однак, не маючи безпосереднього впливу на події в Україні, члени організації вважали, що всі українці вирішуватимуть, який саме соціальний та політичний устрій матиме держава, а вони лише пропонують свою концепцію. ОУН(з) рекомендувала устрій, відображений в III НВЗ ОУН(б), але як основу, а не остаточний варіант. Альтернативою радянській політичній системі був демократичний державний устрій, у якому людина користувалася б повнотою політичних і громадянських прав, а держава служить інтересам народу. В ОУН(з) виступали за свободу слова, друку, сумління, зборів, політичних партій, повні права національних меншин, незалежність церкви від держави, зрівняння чоловіків і жінок [25, с. 5–8].

Пропоновано було не зберігати комуністичну систему, але й не відроджувати ліберально-капіталістичну. Досягнення національної солідарності, соціальної справедливості не могло бути реалізоване без елементів планового державного господарства. Діапазон застосування форм власності в програмі ОУН(з) був широкий: державна, муніципальна, кооперативна та приватна. Розв'язання земельного питання лежало в площині надання права приватної та кооперативної власності. У промисловості пропонували державну, муніципальну та кооперативну власність, а в дрібному й кустарному промислі – приватну [25, с. 7–8].

Питання економічної й соціальної політики відображають публіцистичні та аналітичні роботи ідеологів ОУН(з). Наприклад, А. Камінський у роботі «Соціальна програма нашого руху» 1960 р. [10] висловлював прихильність до безкласового суспільства в немарксистській термінології. Він мав на увазі не ліквідацію класу, а усунення політичної, соціальної дискримінації, що впливала з визнання привілеїв за певною групою. Виключення соціальних обмежень забезпечувало рівність політичних і соціально-економічних шансів усіх громадян незалежно від їхнього походження, національності, соціального профілю. Наступним елементом соціальної політики було визнання соціального забезпечення як мінімуму позитивної дії з боку держави для громадянина. Йшлося не про створення

егалітаризму, а про забезпечення диференціації без дискримінації, надання кожному індивідові гідності незалежно від інтелектуальних чи фізичних можливостей [10, с. 7–8].

Найцікавішою ідеєю А. Камінського була концепція «усуспільненої власності», розкрита в роботі «Проекція усуспільнення як програмова альтернатива» [11]. Ця категорія означала реалізацію принципу суспільної відповідальності як співелемента власності, що передбачав контроль із боку громадян. Усуспільнення вело до деконцентрації власності як встановлення різних її форм, створення передумов для вільної ініціативи власників в економічному житті. Для А. Камінського власність була усуспільненою «в тому сенсі, що вона передусім мусить виконувати суспільну функцію на користь усієї спільноти за дорученням і під контролем суспільства» [11, с. 77]. Державною усуспільненою власністю передусім мають бути важка промисловість, природні ресурси, великі та середні банки, велика торгівля. Щодо ситуації в сільському господарстві, то найімовірніші три форми власності – приватна, кооперативна й державна. Однак остаточне рішення щодо цього питання автор статті покладав на саме селянство – через установчі збори та селянські з'їзди на місцях. А. Камінський припускав, що більшість селян цілком природно вибере приватну форму власності. Однак частина з них залишиться в кооперативних об'єднаннях або стане працівниками державних сільськогосподарських підприємств. Останні саме належали до категорії державної усуспільненої власності. А. Камінський наголошував на потребі запровадити не тільки формальний, але й функціональний плюралізм в економічній структурі майбутньої Української держави. Такий плюралізм був тотожним явищем до політичного плюралізму, тому в органічному поєднанні вони створювали основи політичної та економічної демократії [16, с. 203]. Пропозиція викладеної концепції була пов'язана з наявністю в той час в УРСР повністю державної економіки й ставала альтернативою етатистському підходу до господарства. Отже, А. Камінський збагатив ідеологічну платформу ОУН(з) у контексті соціальної демократії.

У матеріалах делегатських конференцій і публіцистичних статтях відображено питання національних меншин. Зокрема, зазначено, що, оскільки кордони УРСР встановлені без участі українського народу, після відновлення незалежності потрібно поставити питання про ревізію й демаркацію кордонів на етнічному принципі. Не зважаючи на інтеграційні та асиміляційні процеси в модерних суспільствах, держава матиме певний відсоток неукраїнського населення. ОУН(з) декларувала позитивну політику щодо національних меншин, адже це могло вплинути на ставлення останніх до української незалежності. Організація відкидала гасло «Україна для українців», пропонуючи принцип рівності громадян. Культурно-національні права меншин мала забезпечувала конституція з можливістю міжнародних гарантій, зокрема права на освіту рідною мовою, культурної самоорганізації, а також створення районів зі спеціальним статусом у межах адміністративно-територіального поділу (особливо це стосувалося кримських татар) [15, с. 27–28].

У положеннях III НВЗ ОУН(б) фігурувало твердження про свободу політичних і громадських організацій. Тому ОУН(з) позитивно сприймала демократичні організації української діаспори та співпрацювала з ними, щоб виконувати спільні завдання, що зафіксовано в постановах IV Делегатської конференції. Зокрема, була визнана потреба сконцентрувати еміграційні сили в одному центрі. Таке об'єднання пропонували створити на базі Української Національної Ради, до якої вступила ОУН(з). Планували знайти компроміс з іншими національними групами та спільно виступити проти російського імперіалізму. З іншого боку, організацію протиставляли всім українським угрупованням, що, на їхню думку, практикували антидемократичну діяльність. Це стосувалося ЗЧ ОУН і надбудови Антибільшовицького Блоку Народів, правоекстремістські погляди яких компрометували українських визвольний рух [18, с. 44–45].

ОУН(з) від початку визначила дві мети своєї діяльності: допомогти українському народу боротися за національне визволення й відновити державність та зберегти українців у діаспорі як окрему етнічно-культурну спільноту. Проте щодо першого й головного завдання

члени організації ставили наголос на своїй допоміжній ролі. Вони не претендували на керівну роль у визвольному русі в Україні й засуджували такі амбіції інших еміграційних формацій, зокрема й ЗЧ ОУН. В ОУН(з) вважали, що визвольна боротьба не може бути керована з-за кордону, а українці на Батьківщині мають у своєму середовищі створити силу, що прагне до самостійного державного життя [17, с. 3].

Це спровокувало критику з боку інших націоналістичних організацій, однак члени ОУН(з) обстоювали встановлення зв'язку з Батьківщиною, щоб вивести населення з тоталітарної ізоляції. «Двійкарі» аналізували зміни суспільно-політичної ситуації в Україні й спостерігали виникнення, за їхньою термінологією, українського демократичного руху (УДР), який виріс переважно з лівого напрямку політичної думки. Члени ОУН(з) вважали за недоцільне з 1960-х рр. створення націоналістичних організацій, керованих з-за кордону в умовах тоталітарного режиму. Тому вони орієнтувалися на наявні опозиційні сили в УРСР, хоча їхні ідеологія та світогляд не збігалися. УДР характеризувався як марксистсько-соціалістичний рух, що обстоював реформування УРСР, а не створення національної держави, як ОУН(з). Попри це, «двійкарі» вважали за необхідне надавати допомогу УДР, адже визнавали його витвором тодішніх обставин в Україні [19, с. 7–9].

У таких реаліях основною стратегією організації було проїняти представників УДР українськими державницькими ідеями. Голова ОУН(з) Р. Ільницький висловлював думку, що «треба вести політику так, щоб в Україні постав суцільний фронт українських державників – від скрайніх правих до скрайніх лівих, тобто комуністів-патріотів» [17, с. 7]. У його розумінні на фронті боротьби за державність було місце для націоналістів і комуністів, прихильників ідеалістичної та матеріалістичної ідеології, для послідовників релігійних доктрин та атеїстів. Отже, був сформульований прагматичний підхід до визвольної боротьби, який ґрунтувався не на «революційному зриві», а на підтримці антирежимної динаміки в будь-якому форматі.

Докладнішу стратегію «мирної революції» розробив А. Камінський. Її вихідною точкою була думка, що з 1950-х рр. в обставинах контролю українського суспільства радянськими органами безпеки перспектив і шансів революційної діяльності немає. Також бракувало психологічного ґрунту для розгортання підпільної мережі та насильницької антирежимної діяльності. Успішне завершення революції визначала комбінація трьох факторів: сили власного революційного потенціалу, слабкості ворожого потенціалу й сприятливої міжнародної кон'юнктури. Цей стратегічний трикутник потребував нового осмислення та адаптування до історичних умов. Боротьба перейшла з наступальної в оборонну в тому розумінні, що трансформувалася в заступництво української субстанції, знищеної засобами терору та русифікації. Ішлося про те, щоб зберегти українську людину, не допустити асиміляції [5, с. 117].

Водночас потрібно було скерувати невдоволення утисками, ворожість, пасивний опір чи внутрішнє протистояння в річище суспільної антирежимної динаміки. Вона могла б допомогти не лише у збереженні українського потенціалу, а й перейти у фактор політичної дієздатності, який за потужністю був би порівнянний із революційним. З огляду на оперативну силову спроможність органів безпеки СРСР, потрібно було застосовувати легальні, напівлегальні й нелегальні заходи, які робили б цю суспільну динаміку імунною до реакції. Інакше кажучи, створити «безструктурну організованість», яка в разі ослаблення ворожого потенціалу могла б перейти у виразно організований рух.

У центрі цієї стратегії була «ставка на українську людину усюди, де можна було на неї ставити» [5, с. 118]. Розрахунок був на правозахисні рухи, антирежимні культурологічні формування, протести, страйки, громадянський спротив в економіці, а також на еволюційні вияви й тенденції в партії та адміністрації. Концепція мирної революції була відображена в постановах VI Делегатської Конференції ОУН(з) [1]. Були визначені такі її елементи: формування національної свідомості, політичної культури в протиставленні до тоталітаризму, сприяння створенню незалежної культури, неофіційної суспільної, політичної, релігійної й філософської думки, створення неформальних громадських структур

як суспільних баз збереження української субстанції, сприяння вирощуванню культурних і політичних еліт, підтримка та ініціювання громадських, культурних і політичних заходів, які сприяли б поширенню еволюційних тенденцій у суспільстві. Головною особливістю мирної революції було те, що вона не змітає докорінно старі владні структури, а паралельно створює нові як своєрідна форма революції знизу [1, с. 70–71].

У межах цієї доктрини ОУН(з) підтримувала Народний Рух України, Українську Гельсінську Групу та її закордонне представництво, Товариство «Пам'ять», Товариство рідної мови ім. Т. Шевченка та інші організації, які, наприклад, ЗЧ ОУН вважало «вислужниками окупантів» [5, с. 118–119]. VIII Делегатська конференція 1991 р. висловлювала підтримку та сприяла об'єднанню демократичних сил в Україні, серед яких Демократична партія України, Українська республіканська партія, Партія демократичного відродження України та ін. [5, с. 120]. Розвиток подій у СРСР і конкретно в Україні в 1980–1990-х рр. підтвердив доцільність ставки на мирну революцію.

Аналіз ідеологічних концепцій націоналістичних організацій української діаспори другої половини ХХ ст. дає підстави для висновку, що ОУН(з) здійснила радикальні світоглядні зміни й модернізувала свою доктрину. Особливо помітний контраст в ідеологічних підходах був із консервативними ЗЧ ОУН. Попри те, що революційно-підпільна боротьба зазнала поразки, змінювалася геополітична ситуація, а в Україні трансформувалися форми й методи протистояння радянській владі, бандерівці далі наголошували на актуальності стратегії «революційного зриву» для досягнення незалежності України, визначальній ролі організації в національно-визвольному русі та зберігали мілітаристську риторичку й положення радикального націоналізму. З другого боку, як і «двійкарі», мельниківці в умовах західних демократій намагалися еволюціонувати згідно з вимогами обставин та часу. Попри дещо відмінні погляди на українську державність та шляхи її становлення, спільним між ОУН(з) і ОУН(м) була відмова від принципів революційної ортодоксії та елементів інтегрального націоналізму (культу війни, насильства як ознаки життєздатності нації).

Отже, ОУН(з) пройшла шляхом еволюції від радикального до демократичного націоналізму, змістивши акцент зі створення доктрини на папері на актуалізацію практичної діяльності. Ідеологія організації не претендувала на ексклюзивність, а була відкрита до впливів інших ідейних течій. Прагматичний підхід до історичних обставин діяльності сприяв постійній еволюції стратегії й тактики визвольної боротьби ОУН(з).

Література

1. VI Делегатська конференція Організації українських націоналістів за кордоном (ОУН(з)). Мюнхен: Політична рада ОУН(з), 1980. 74 с.
2. Борковський Р. Ідеологічні підстави нашої програми (II). *Український самостійник*. 1972. Ч. 7–8 (573–574), с. 15–19.
3. Борковський Р. Програма ОУН(з). *Український самостійник*. 1973. Ч. 6, с. 12–19.
4. Льницький Р. Стан і перспективи визвольної справи в Україні (III). *Український самостійник*. 1973. Ч. 4 (582), с. 12–21.
5. Камінський А. Від насильної до мирної революції. Нью-Йорк – Лондон – Сідней: Видання Політичної Ради Організації Українських Націоналістів за кордоном, 1996. 143 с.
6. Камінський А. За кожночасну актуалізацію нашої програми. *Український самостійник*. 1962. Ч. 9 (61), с. 8–11.
7. Камінський А. Край, еміграція і міжнародні закуліси. Манчестер – Мюнхен – Нью-Йорк: Видання Політичної Ради ОУН(з), 1982. 264 с.
8. Камінський А. Національна держава як основний елемент міжнародного ладу. *Український самостійник*. 1958. Ч. 9 (407), с. 11–19.
9. Камінський А. Політична і соціальна демократія в нашій програмі. *Український самостійник*. 1959. Ч. 12, с. 9–18.

10. Камінський А. Соціальна програма нашого руху. *Український самостійник*. 1960. Ч. 7–8 (429–430), с. 3–8.
11. Камінський А. Проекція усупільнення як програмова альтернатива. До перспективи нашої політики. Б.м.: Сучасність, 1976. с. 73–81.
12. Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації Українських Націоналістів (ОУН). Аналітичний огляд. Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2003. 63 с.
13. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму: Монографія. Київ: Либідь, 1999. 352 с.
14. Кобченко К. Українська еміграція після Другої світової війни: історія крізь призму ідейно-політичних конфліктів. *Українознавчий альманах*. 2019. Т. 24. С. 84–91. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.24.15>
15. Маркусь В. Питання національних меншостей в програмі ОУН(з). *Український самостійник*. 1973. Ч.3 (581), с. 26–28.
16. Панченко В. Економічна складова в ідеології ОУН за кордоном ("двійкарів") повоєнної доби. *Проблеми політичної історії України*. Дніпро, 2013. Вип. 8. с. 194–207.
17. Погляди ОУН(з) і ОУН(м) на актуальні завдання української політики. 1970. *Український самостійник*. 1970. Ч. 7–8, с. 2–12.
18. Постанови IV Делегатської конференції ОУН(з). *Український самостійник*. 1966. Ч. 11 (505), с. 43–45.
19. Постанови до сучасного моменту. V Делегатська Конференція ОУН(з). *Український самостійник*. 1973. Ч. 2, с. 2–17.
20. Присяжна-Гапченко Ю. Політична публіцистика Лева Романа Ребета: останні акорди. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2017. №42. С. 133–143. <http://doi.org/10.30970/vjo.2017.4200>
21. Ребет Д. Актуальна програма боротьби. *Український самостійник*. 1963. Ч. 7–8 (465–466), с. 3–8.
22. Ребет Д. Елементарні вимоги нашої визвольної боротьби (II). *Український самостійник*. 1966. Ч.12 (506), С. 7–16.
23. Ребет Д. Елементарні вимоги нашої визвольної політики (З матеріалів IV Делегатської конференції ОУН(з)). *Український самостійник*. 1966. Ч. 11 (505), с. 2–10
24. Ребет Д. Українська держава в дусі програми ОУН. *Український самостійник*. 1958. Ч. 10 (408), С. 3–8.
25. Ребет Д. Українська держава у планах ОУН (доповідь). *Український самостійник*. 1958. Ч. 10 (408), С. 3–8.
26. Ребет Л. *Теорія Нації*. Мюнхен: Сучасна Україна, 1955. 199 с.
27. Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ). Ф. 59. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1–2.

References

1. VI Delehatska konferentsiia Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv za kordonom (OUN(z)) [VI Delegate Conference of the Organization of Ukrainian Nationalists Abroad] (in Ukrainian). Miunkhen: Politychna rada OUN(z), 1980. 74 p.
2. Borkovskiy R. Ideolohichni pidstavy nashoi prohramy (II) [Ideological foundations of our program] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1972. Ch. 7–8 (573–574), pp. 15–19.
3. Borkovskiy R. Prohrama ONU(z) [Program of ONU(z)] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1973. Ch. 6, p. 12–19.
4. Ilnytskyi R. Stan i perspektyvy vyzvolnoi spravy v Ukraini (III) [Status and prospects of the liberation cause in Ukraine] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1973. Ch. 4 (582), p. 12–21.
5. Kaminskyi A. Vid nasylnoi do myrnoi revoliutsii [From violent to peaceful revolution] (in Ukrainian). New-York – London – Sidnei: Vydannia Politychnoi Rady Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv za kordonom, 1996. 143 p.
6. Kaminskyi A. Za kozhnochasnu aktualizatsiiu nashoi prohramy [For the constant updating of our program] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1962. Ch. 9 (61), pp. 8–11.

7. Kaminskyi A. Krai, emihratsiia i mizhnarodni zakulisy [Land, emigration and international backstage] (in Ukrainian). Manchester – Miunkhen – Niu-York: Vydannia Politychnoi Rady OUN(z), 1982. 264 p.
8. Kaminskyi A. Natsionalna derzhava yak osnovnyi element mizhnarodnogo ladu [The nation-state as a key element of the international system] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1958. Ch. 9 (407), pp.11–19.
9. Kaminskyi A. Politychna i sotsialna demokratiia v nashii prohrami [Political and social democracy in our program] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1959. Ch. 12, pp. 9–18.
10. Kaminskyi A. Sotsialna prohrama nashoho rukhu [Social program of our movement] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1960. Ch. 7–8 (429–430), pp. 3–8.
11. Kaminskyi A. Proieksiia ususpilnennia yak prohramova alternatyva. Do perspektyvy nashoi polityky [Projection of socialization as a software alternative. To the perspective of our policy] (in Ukrainian). B.m.: Suchasnist, 1976. pp. 73–81.
12. Kasianov H. Do pytannia pro ideolohiiu Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv (OUN) [On the question of the ideology of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN)] (in Ukrainian). Analitichnyi ohliad. Kyiv: NAN Ukrainy, In-t istorii Ukrainy, 2003. 63 p.
13. Kasianov H. Teorii natsii ta natsionalizmu: Monohrafiia [Theories of Nation and Nationalism: Monograph] (in Ukrainian). Kyiv: Lybid, 1999. 352 p.
14. Kobchenko K. Ukrainska emihratsiia pislia Druhoi svitovoi viiny: istoriia kriz pryzmu ideinopolitychnykh konfliktiv. [Ukrainian emigration after the Second World War: history through the prism of ideological and political conflicts] (In Ukrainian). *Ukrainoznavchyi almanakh*. 2019. T. 24. pp. 84–91. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.24.15>
15. Markus V. Pytannia natsionalnykh menshostei v prohrami OUN(z) [Issues of national minorities in the OUN(z) program] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1973. Ch.3 (581), pp. 26–28.
16. Panchenko V. Ekonomichna skladova v ideolohii OUN za kordonom ("dviikariv") povoiennoi doby. [The economic component in the ideology of the OUN abroad ("dviikariv") postwar profits] (in Ukrainian). *Problemy politychnoi istorii Ukrainy*. Dnipro, 2013. Vyp. 8. pp. 194–207.
17. Pohliady OUN(z) i OUN(m) na aktualni zavdannia ukrainskoi polityky [Views of the OUN(z) and OUN(m) on current issues of Ukrainian politics] (in Ukrainian). 1970. *Ukrainskyi samostiinyk*. 1970. Ch. 7–8, pp. 2–12.
18. Postanovy IV Delehatskoi konferentsii OUN(z) [Resolutions of the IV Delegate Conference of the OUN(z)] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1966. Ch. 11 (505), pp. 43–45.
19. Postanovy do suchasnoho momentu. V Delehatska Konferentsiia OUN(z). [Resolutions to date. V Delegate Conference of the OUN (z)] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1973. Ch. 2, pp. 2–17.
20. Prysiazhna-Hapchenko Yu. Politychna publitsystyka Leva Romana Rebeta: ostanni akordy [Lev Roman Rebet's political journalism: the last chords] (In Ukrainian). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia zhurnalistyka*. 2017. № 42. pp. 133–143. <http://doi.org/10.30970/vjo.2017.4200>
21. Rebet D. Aktualna prohrama borotby [Current struggle program.] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1963. Ch. 7–8 (465–466), pp. 3–8.
22. Rebet D. Elementarni vymohy nashoi vyzvolnoi borotby (II) [Basic requirements of our liberation struggle (II)] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1966. Ch.12 (506), pp. 7–16.
23. Rebet D. Elementarni vymohy nashoi vyzvolnoi polityky (Z materialiv IV Delehatskoi konferentsii OUN(z)) [Basic requirements of our liberation policy (From the materials of the IV Delegate Conference of the OUN(z))] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1966. Ch. 11 (505), pp. 2–10.
24. Rebet D. Ukrainska derzhava v dusi prohramy OUN [The Ukrainian state in the spirit of the OUN program] (In Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1958. Ch. 10 (408), pp. 3–8.
25. Rebet D. Ukrainska derzhava u planakh OUN (dopovid) [Ukrainian state in the spirit of the OUN program] (in Ukrainian). *Ukrainskyi samostiinyk*. 1958. Ch. 10 (408), pp. 3–8.
26. Rebet L. Teoriia Natsii [Theory of the Nation] (in Ukrainian). Miunkhen: Suchasna Ukraina, 1955. 199 p.
27. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky (TsDAZU) [Central State Archive of Foreign Archival Ukrainian] (in Ukrainian). F. 59. Op. 1. Spr. 4. Ark. 1–2.